

Lidská práva: význam, historie, současnost

Pojem

Tzv. základní práva, nebo také lidská práva, náleží každému člověku, každé lidské bytosti. Proto jsou právy základními, někdy se jim také říká práva přirozená, protože podle řady právních filosofů jde o práva, která jsou každému člověku vlastní už ze skutečnosti, že je člověkem, tedy nemusí jim být žádný další společenský subjekt poskytovat, neboť každému náleží už z přirozenosti (podle dřívějších názorů jsou lidem dána z vůle boží).

Vedle nich známe dále práva občanská, která nemusí náležet vždy i cizincům – právní řády tedy připouští rozdílný právní status pro cizince a pro státní občany. Uvedené je patrné například také ze školského zákona, který uvádí, že se musí zajistit všem občanům Evropské unie totožný přístup ke vzdělání. Zákon tedy uvedený rovný přístup nestanoví zcela všem, teoreticky není zajištěn zcela stejný přístup například dětem Ukrajinců, kteří zde žijí (Ukrajina není v EU). V Evropské unii se naopak klade důraz na to, aby jednotlivé státy nedělaly rozdíl mezi lidmi s ohledem na různou státní příslušnost v rámci Evropské unie (každý občan členského státu je občanem Unie).

Prvním novodobým kodexem lidských (základních) práv byla Deklarace práv člověka a občana, pocházející z dob Velké francouzské revoluce, z roku 1789. Tvořila jádro pozdější francouzské ústavy a obsahovala základ moderních lidsko-právních kodexů. Mezi nejvýznamnější ustanovení patřila pravidla o zakotvení rovnosti mezi lidmi (ostatně heslem celé revoluce byly svoboda, rovnost, bratrství = *liberté, égalité, fraternité*), o tom, že každého je možné obžalovat nebo uvěznit jen z důvodů, které stanoví zákon. Zákon má podle deklarace stanovovat jen tresty, které jsou nutné, dále nikomu nesmí být způsobena újma pro jeho náboženské vyznání. Bylo také opatřeno velmi moderním způsobem, že je silně chráněno vlastnické právo: vlastnictví může být člověk zbaven jen při spravedlivé náhradě a „veřejné nezbytnosti“. V dnešní době je zcela běžné, že určitý výčet právních zásad nebo konkrétních právních norem je součástí současných právních řádů. Jejich dodržování je ale věc jiná (nepochybně také dnešní autoritářské režimy nebo režimy se sklony k totalitě formální přijaly tento výčet práv).

Obecně se stanoví, že lidská práva zasahují tři významné oblasti života člověka. Jednak je to jeho nejsoukromější oblast, rámec jeho existence (sem patří právo na život, na zdraví, na sexualitu), dále vymezují vztah mezi jedincem – občanem a veřejnou mocí (v tomto kontextu je například stanoveno každému právo na spravedlivý proces, presumpce nevinoty apod.), a dále se jedná o zakotvení některých práv sociálního - hospodářského charakteru (podle Listiny základních práv a svobod má každý právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, dále máme právo na lékařskou péči, na vzdělání, musí nám být dána možnost podnikat a tak dále).

Vznik úvah o lidských právech

Přestože již od starověku se někteří filosofové a myslitelé zamýšlejí nad oprávněností zacházení s otroky (Seneca apeluje na to, že přestože jsou otroky, jsou to lidské bytosti, a podle toho s nimi má být zacházeno, což je v Římě přelomu letopočtu ojedinělé: pro otroky existují krutější tresty než pro svobodné za stejné činy například, neboť Římané chtěli krutostí trestu odstrašit ostatní otroky od vzpoury), otroctví jako takové je samozřejmostí tehdejšího světa (také Aristotelés zachází s otroctvím jako s něčím, co je společnosti nepochybně přirozené). Z našeho pohledu samozřejmě jde o nejmarkantnější zásah do rovnosti lidí, jde o jasné popření lidské důstojnosti určité části společnosti (otrok je *de iure* věcí, nikoli člověkem, takže se například může stát předmětem obchodu mezi dvěma Římany) a o popření jakýchkoli práv otroka. Otrok vlastně nemá ani právo na život: jeho pán mu ho může vlastně chtít, kdy se mu zachce (právo nad životem a smrtí, *ius vitae necisque*, se později v době nastupujícího křesťanství omezuje).

K popírání základních práv některých skupin lidí ale dochází i po zániku starověku. Kromě toho, že dále přetrvává otroctví (Arabové například obchodovali ve středověku a novověku s miliony otroků), trvají v právních řádech i jiné nerovnosti mezi lidmi. Dochází k z dnešního pohledu diskriminaci řady skupin lidí (národnostních menšin, žen, duševně nemocných, zajatců, cizinců obecně), i v nejnovější době jsou páchány pogromy na jednotlivé menšiny, aparát katolické církve ve spojení se světskými vládami evropských říší mučí a popravuje tisíce lidí jiného vyznání. Afrika i jiné oblasti jsou vykořisťovány, tamní obyvatelé jsou po tisících odváženi, aby otročili v jiných částech světa.

Přestože první ucelený soupis základních práv je možné najít ve zmíněné Deklaraci práv člověka a občana, prvním náznakem zajištění základního práva bylo zakotvení nedotknutelnosti osobní svobody lidí v Magně Chartě Libertatum = Velké listině svobod, přijaté v roce 1215 za doby panování Jana Bezzemka, anglického panovníka. Magna Charta je významná také proto, že jako první omezuje moc panovníka ve prospěch zákonodárného sboru = od nynějška totiž král nemá zcela absolutní moc v otázkách daní. Jestliže chce vypsát daně, musí s tím nejprve souhlasit parlament. Takto jsou vlastně občané před zvůli panovníka chráněni. Anglie se stává kolébkou parlamentarismu. Jedná se o počátky konstituční monarchie, tedy zřízení, v němž je panovník omezen ústavou, resp. pravomocemi parlamentu stanovenými ústavou.

Daňové problematiky se dotýkala také jiná podobná státoprávní listina, a sice Petition of Rights z roku 1628, podle níž nesmí být obyvatelstvo daňově ani jinak finančně zatěžováno bez výslovného souhlasu parlamentu (opět se jedná o anglickou listinu, z doby vlády Karla I.). Obecně se listinou měla omezit práva panovníka a posílit výsady parlamentu. Přijetí této listiny Karlem I. bylo předzvěstí anglické revoluce.

Ještě významnější z hlediska lidských práv (předchozí dokument se týkal spíše odboje šlechty proti králi: cílem nebylo altruistické zajištění lidských práv obyčejným občanům) byl Habeas Corpus Act z roku 1679. Ten se týkal řady svobod garantovaných v trestním řízení: například o zbavení svobody vždy mohl rozhodovat jen soud, přičemž nikdo nesměl být odňat soudci, kterému náležel (dnes se tato

zásada zračí v tzv. právu na svého zákonného soudce). Byly v něm položeny základy práva na spravedlivý proces, který je zajištěn i dnes. Za první katalog lidských práv bývá také označován Bill of Rights z roku 1689, ačkoli převážně se týkal vymezení práv parlamentu vůči panovníkovi Vilémovi III. Oranžskému. Mj. se zde stanovil zákaz krutých trestů.

Ruku v ruce se zajištěním katalogu lidských práv šla tzv. přirozenoprávní teorie (představitelem byl například Hugo Grotius), jejíž původ v době antiky se dotýkal představ právních filosofů o jakémsi absolutním, absolutně daném přírodním zákoně: podle Aristotela neexistuje dualismus přirozeného a pozitivního (tj. člověkem vytvořeného) práva. Naopak se domnívá, že právní = společenský řád je jeden. Podle přirozenoprávních filosofů vychází přirozené právo z rovnosti a svobody. Je tak základem lidsko-právní teorie. Přirozenoprávní teorie ale úpadkem antiky neustala, naopak je vlastní řadě novodobých právních teoretiků a filosofů. V řadě aspektů ale stále i ve 20. století trvá nerovnost v právních rádech.

Hlavní lidsko-právní dokumenty

Po hrůzách II. světové války je pak zdůrazňována potřeba přijetí celosvětového dokumentu zajišťujícího základní hodnoty mezinárodního společenství. Vzniká proto Organizace spojených národů (její základ tvoří Charta OSN z roku '45). Jako základní lidsko-právní dokument je pak přijata Všeobecná deklarace lidských práv (1948). Jako ostatní lidsko-právní instrumenty také deklarace stanoví v úvodu, že základem života v lidském společenství je svoboda lidí a rovnost všech lidí před zákonem. Deklarace je posléze doplněna dalšími dohodami, také Československo se stalo jejich signatářem. Jedná se o dva pakty z roku 1966: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Mezi evropskými zeměmi byla uzavřena předtím (1950) (Evropská) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹, která se stala základem pro fungování Evropského soudu pro lidská práva (= štrasburského soudu). Také na půdě Evropské unie existuje lidsko-právní dokument v podobě Listiny základních práv EU. Všechny orgány EU a jednotlivých členských států musí své postupy sladovat s těmito právy.

Mezi nejvýznamnější práva stanovená ve Všeobecné deklaraci patří kromě tradičního zakotvení rovnosti a svobody v důstojnosti a právech základní práva, jako je právo na život, na osobní svobodu, na svobodu myšlení, víry, sdružování, dále právo vlastnit majetek (Deklarace k vlastnickému právu připojuje zajištění toho, že nikdo nesmí být zbaven majetku svévolně: tím se chce říct, že jedinou cestou, jíž může veřejná moc člověka zbavit jeho vlastnictví, je zakotvení v zákoně). V oblasti trestní se stanoví, že nikdo nesmí být mučen ani vystaven ponižujícímu trestu nebo jinému nelidskému zacházení. V této souvislosti se dále uvádí, že nikdo nesmí být v otroctví nebo nevolnictví, a stanoví se také presumpce nevin. Ta znamená, že do chvíle, dokud není člověku prokázána vina, je nutno na něj hledět jako na nevinného.

¹ <http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>

Další významnou zásadou, která je stanovena Deklarací, je zákaz retroaktivity², tedy zákaz zpětné působnosti (účinnosti) předpisů. Tato zásada byla známa již ve starém Římě a souvisí pochopitelně s dalším zásadním principem, podle něhož platí právní jistota a ochrana nabytých práv. Zákaz retroaktivity jednoduše značí, že není povoleno právně upravit a například trestat určité jednání až po jeho vykonání, tzn. aby Vás například stát stíhal za určité jednání, je nejprve třeba, aby možnost jeho stíhání stanovil nejdříve zákon. Již Římané totiž říkali: „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ („žádný trestný čin bez zákona, žádný trest bez zákona“, tedy jinými slovy není možné stíhat někoho za čin, který by nebyl uveden v zákoně).

Zákaz retroaktivity je nejvýznamnější právě v trestním právu (nalezneme ho také v úvodních ustanoveních nového trestního zákona č. 40/2009 Sb.), který uvádí: „*Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán*“. Všeobecná deklarace lidských práv k tomu výslovně stanoví, že „*Nikdo nesmí být odsouzen pro čin nebo opomenutí, které v době, kdy byly spáchány, nebyly trestné podle státního nebo mezinárodního práva. Rovněž nesmí být uložen trest těžší, než jakého bylo lze použít v době, kdy byl trestný čin spáchán*“.

Všeobecná deklarace dále stanovila také práva sociální (předchozí, právě zmíněná, byla práva politická či tzv. základní lidská práva). Pro práva sociální je v českém právním řádu (zejména v Listině základních práv a svobod) typické, že je možné se jich u soudu domáhat pouze v rámci zákonů – tedy musí je ještě konkrétní zákon výslovně uvést, není možné se domáhat jen stanovení v Listině. Mezi práva sociální patří právo na vzdělání (v počátečních stupních musí být podle Deklarace bezplatné, to tedy znamená, že například zpoplatnění vysokoškolského studia umožněno je), dále právo na právo, na uspokojivé podmínky v zaměstnání, na podnikání.

Charakteristika lidských práv je následující. Jde o práva, která jsou **nezadatelná, nezcizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná**. To je poměrně specifické, u ostatních práv k takovému závěru určitě nelze dospět. Základy mezinárodního společenství po druhé světové válce stojí tedy právě na tom, že státní moc musí všem zajistit dodržování základních lidských práv. Tedy kromě toho, že se zákonodárce nemůže rozhodnout, že Vás zkrátka některého tohoto práva zbaví, tzn. nemůže tato práva zrušit, tak je v zákoně ani nemůže jakkoli podmínit nebo někomu stanovovat. Ani Vy sami nemůžete tato práva převést, prodat apod. (tzn. jsou nezcizitelná), tedy nemůžete je jakkoli zcizit (jde o poněkud archaický výraz, dnes se používá jako synonymum pro ukrást, ale v právní teorii je to širší pojem: nesmíte tato práva ani darovat, ani pronajmout, ani prodat, ani dát do zástavy apod) a nelze jim ani stanovit jakoukoli lhůtu pro využití například, jsou totiž nepromlčitelná. Takže přestože v případě „standardních“ práv často právní řád stanoví, že se právo nevyužitím v určité době promlčí, pro základní lidská práva platí, že jsou nepromlčitelná.

² Více k této zásadě viz článek soudkyně Nejvyššího správního soudu K. Šimáčkové: www.simackova.cz/dokumenty/retroaktivita.doc

V minulých dnech končí soudkyně Ústavního soudu ČR, renomovaná právnička Eliška Wagnerová, k zásahům do základních lidských práv uvádí, že do základního lidského práva je zásah možný pouze tehdy, je-li buď ohroženo právo jiného, nebo případně vážný veřejný zájem.

Lidská práva v Československu

První republika (1918 – 1938) představovala „ostrov demokracie ve střední Evropě“. To bylo dáno nejen tím, že první prezident byl velký humanista, navíc vývoj společnosti ho zajímal už proto, že byl mimo jiné sociologem: psal i sociologické práce. V této fázi vývoje Československa fungoval pluralitní politický systém několika politických stran. Také soudnictví fungovalo velmi dobře, i na úrovni nejvyššího soudu. V době okupace a druhé války samozřejmě nemohla být o dodržování lidských práv řeč. Nakrátko se země snažila vrátit k demokratickému zřízení po druhé válce (1945 – 1948), nicméně tuto krátkou etapu v čele s prezidentem Benešem ukončil komunistický puč v únoru '48, po němž zemi vedl první komunistický prezident Klement Gottwald. Od této chvíle byl prezident vždy současně prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Československa.

V době „totality“, tzn. zřízení opačného demokracii (totalitní = úplný, tj. jednotný, takže totalitní režim vnucuje svou jednu pravdu x demokracie se vyznačuje naopak pluralitou názorů, svobodou projevu³) nebyla lidská práva dodržována, ač se k tomu komunistická ČSSR v mezinárodních dohodách podepisovala. Kromě jiných práv například nebyla zajištěna svoboda projevu (revolta proti vládnímu zřízení byla trestná), svoboda pohybu (povolování výjezdů do jiných zemí skrz výjezdní doložku), svoboda náboženské víry (katolické i jiná vyznání byla systematicky utlačována⁴),

³ Ke znakům demokracie viz víc v prezentaci Státověda II: demokracie.

⁴ Potlačování menšinových náboženských proudů je typické pro všechny totalitní režimy, vlastně už od starověku. V Římě zpočátku byli vražděni křesťané, když křesťanství ještě nebylo oficiální vírou státu. Víra může být ale také služkou vládnoucího režimu, jak je známo z pozdější d.,oby. Někdy si neuvědomujeme, v jak svobodné společnosti žijeme: kdykoli

svoboda byla dokonce tak potlačována, že byl příkaz mít zaměstnání. Kromě ekonomického aspektu (v tržní ekonomice není nikdy reálné, aby ve společnosti existovala stoprocentní zaměstnanost) lze namítnout, že dnes je takový příkaz státu lidem, že musí mít zaměstnání, zcela nepředstavitelný. Příkaz byl natolik závažný, že při jeho nedodržení dokonce došlo ke spáchání trestného činu příživnictví (jeho znění: „*Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a dává se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě opatřuje jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta*“ + dřívější verze: „*Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a opatřuje si prostředky k obživě prostitucí, hazardní hrou nebo jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta*“).

Ještě mnohem markantnějším zásahem je samozřejmě odejmutí nejvyššího zájmu každého člověka – vlastního života. Z padesátých let jsou známy monstrprocesy a justiční vraždy. Praxe byla přejata ze stalinského systému, stejně jako další prvky, například zbavování se dosavadních blízkých politických představitelů, čímž se Stalin zbavoval osobních rizik spojených s tak vysokou funkcí, po čemž následovala (poté, kdy byli uneseni a umučeni nebo zavražděni) jejich vaporizace= absolutní vypaření z veřejného života. Podobný osud měl u nás například do té doby vysoký stranický funkcionář Rudolf Slánský, který byl následně odsouzen v domnělém procesu se „sionisty“⁵ – systém se obával, kvůli předchozí rétorice nacistů, plně vyslovit, že jde o Židy. Systém předstíral, jako by dotýčný politik nikdy předtím neexistoval.

Procesy byly fingovány nejen proti nevinným občanům, politikům jiných stran, než strany komunistické,⁶ ale také proti církevním představitelům (jmenujme například faráře Josefa Toufara, jehož jméno je spojeno s Číhoštským zázrakem⁷), a přestože se za odsouzené přimlouvaly i zahraniční osobnosti, nic to nepomohlo k zastavení poprav. W. Churchill: „plně sdílím zármutek a rozhořčení, které cítíte při krutých soudních vraždách v Československu...“.

Podobně jako v jiných zemích sovětského bloku, také u nás existovaly různé formy protikomunistických akcí. Nejvýznamnější platformou disentu byla Charta 77, dokument, na nějž navázaly další aktivity. Vedle Václava Havla byl prvním signatářem také nejvýznamnější filosof minulého století Jan Patočka. Ještě téhož roku, kdy vznikla Charta, zemřel po jednom z výslechů StB.⁸ Neoficiální kultura, často ostře sledovaná (kapely například musely pro veřejnou produkci procházet tzv. přehrávkami, bylo kulturními komisemi udělováno stanovisko, zda je hudba v souladu

v předchozích etapách vývoje lidstva byly menšinové názory potlačovány i nejkřutějšími způsoby (například: <http://www.csfd.cz/film/220918-goyovy-prizraky/>).

⁵ Sionismus je výraz pro židovské hnutí ze závěru 19. století.

⁶ Nejznámější popravenou je poslankyně Milada Horáková, popravená v roce 1950. Stala se symbolem justičních vražd padesátých let (byla odsouzena za velezradu), pravdou je, že zejména kvůli tomu, že byla jedinou popravenou ženou. Mužů totiž bylo za obdobných okolností popraveno mnohem více: osobně moc nerozumím tomu, proč by měl být život muže méně hodnotný, nicméně ani v jiných zemích sovětského bloku nebyly politické vraždy mířeny proti ženám.

⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8C%C3%ADho%C5%A1%C5%A5sk%C3%BD_z%C3%A1zrak.

⁸ StB = Státní bezpečnost. Obdobně fungovala taková složka i v nacistickém Německu nebo stalinském Rusku., Nejedná se o standardní složku policie, ale o orgán, jehož úkolem je potírat politického nepřítele.

se zásadami socialistického zřízení), proto se nehodila například příliš prozápadní jazzová hudba, která totiž měla svůj původ na Západě, nebo ale také hudba kapel, kterou stylově nebylo možné podřadit pod tehdejší pop - disco styl a la Michal David. Takové kapely, většinou patřící pod undergroundovou scénu (často dnešní alternativa), byly zakazovány už proto, že jejich texty nebo hudba byly prostě *divné*.⁹ Podobně patří do neoficiální, často pronásledované kulturní scény té doby absurdní drama, jehož nejvýraznějším představitelem u nás byl V. Havel, zakázané texty se šířily samizdatovou formou.

Jinou platformou ilegálních aktivit byl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Jeho hlavním cílem bylo pomáhat v hledání právního zastoupení pro lidi stíhané režimem. Řada signatářů Charty vstoupila i do VONS. VONS má dnes pozastavenou činnost. Jeho členy je možné nalézt zde. <http://www.vons.cz/clenove-vons> - mezi nimi mj. v současné době předsedkyně Českého helsinského výboru Anna Šabatová.

Současná ochrana lidských práv v ČR

Právní zárukou ochrany lidských práv v českém kontextu je jejich uvedení v ústavním pořádku – tedy v Listině základních práv a svobod. Zajištění jejich dodržování je stanoveno ústavnímu soudu, tj. porušení takového práva je možné namítat právě u tohoto soudu. Podle čl. 4 odst. 4 Listiny v situaci, kdy je zákonodárcem jakkoli zasahováno do základního práva, vždy musí být šetřeno jeho podstaty a smyslu. Mimo uvedení v Listině jsou dále uzavřeny četné mezinárodní úmluvy obsahující základní lidská práva. Tyto jsou uzavírány pro určité užší oblasti: například Úmluva o právech dítěte se logicky týká jen práv dětí, Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace se samozřejmě bude týkat pouze oblasti v souladu s názvem. Také v Evropské unii je vytvořena Listina základních práv EU obsahující katalog lidských práv. Samotná EU také přistupuje k některým mezinárodním dohodám (takto přistoupila například k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením).

Český zákonodárce samozřejmě zajišťuje dodržení základních práv také institucionálně – tzn. dříve například byla zřízena funkce ministra (ministryně – Džamila Stehlíková) pro lidská práva (Michael Kocáb), v dnešních dnech funguje nikoli ministryně, ale zmocněnkyni vlády pro lidská práva Mgr. Monika Šimůnková. Jejím úkolem je agenda lidských práv v rámci celé vlády, tzn. předkládá změny zákonů, systematicky řeší problematiku sociálně vyloučených lokalit apod. Kromě zmocněnkyně funguje při úřadu vlády Rada vlády pro národnostní menšiny, Rada vlády pro nestátní neziskové organizace, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, a d. Více k těmto orgánům: www.vlada.cz.

Přirozenou součástí každé demokratické společnosti jsou nevládní neziskové organizace. U nás lze v oblasti lidsko-právní jmenovat například Ligu lidských práv

⁹ Nejznámější undergroundová kapela, jejíž členy obhajoval jako advokát první český ombudsman O. Motejl: <http://www.plasticpeople.eu/texty.html>. Ukázka jiné neoficiální kapely, Extempore, zpěvák Mikoláš Chadima: <http://www.youtube.com/watch?v=jtUxc47kMAc>

(www.llp.cz), která se věnuje mj. právům ve zdravotnictví, Amnesty Int. (www.amnesty.cz), Český helsinský výbor (www.helcom.cz), Člověk v tísni (www.clovekvtisni.cz), poskytující mj. humanitární pomoc v zahraničí, Ekologický právní servis (www.esp.cz), věnující se především právu životního prostředí, ale také například obchodním řetězcům. LLP i EPS sídlí v Brně, podobně jako některé organizace věnující se právům Romů (IQ Roma Servis, Drom), nebo organizace pomáhající obětem domácího násilí (www.persefona.cz). Síť nevládních organizací doplňují občanské poradny v různých městech.

Stěžujete-li si na postup úřadu, nezákonné rozhodnutí, průtahy v řízení soudů nebo úřadů, dále na diskriminaci nebo na podmínky, v nichž žijí vězni, senioři, děti v léčebnách a dalších zařízeních, je dále možné se obracet na veřejného ochránce práv (www.ochrance.cz). Novinky z oblasti diskriminace přináší sekce webu www.ochrance.cz/diskriminace. Od září 2010 vykonává funkci ombudsmana po zemřelém dr. Motejlovi bývalý ústavní soudce dr. Varvařovský. Jeho zástupkyní je dr. Seitlová, bývalá senátorka. Často si ho lidé pletou s ochráncem lidských práv, to ale není přesné.

Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.) inkorporovala (včlenila) lidská práva zajištěná mezinárodními úmluvami. Tvoří součást našeho ústavního pořádku, proto její dodržování sleduje ústavní soud. Ten přitom nerozhoduje jen o individuálních ústavních stížnostech, jimiž lidé namítají zásah do Listinou zaručeného práva, ale posuzuje také ústavnost jednotlivých zákonných, i podzákonných předpisů, tedy soulad těchto předpisů s ústavou a Listinou. Přitom jen některých práv zde uvedených je možné se dovolávat přímo, jak uvádí čl. 41 odst. 1 Listiny: "Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí."

Mezi ústavou a Listinou je tedy zásadní rozdíl, resp. oba předpisy obsahují zcela jiné záležitosti: zatímco ústava uvádí, jak fungují orgány státní moci, jakým způsobem jsou ustavovány, jak je upravena územní samospráva a kdo ji vykonává, Listina uvádí souhrn práv jednotlivce, občana, který musí být veřejnými orgány dodržován.

V čl. 2 odst. 2 a odst. 3 Listina uvádí, že státní moc lze uplatňovat jen v takových mezích, která určí zákon. Jinými slovy jde o vyjádření pravidla, podle kterého co není výslovně státnímu orgánu dovoleno, je mu zakázáno. tzn. jde o veřejnoprávní oblast, značící to, že soudy, policie, úředníci, ředitelé škol, krajské a obecní úřady, ministři a další mohou postupovat jen tak, jak povoluje zákon. tedy policista může uložit jen sankci, kterou stanoví zákon. Soud může postupovat jen způsoby, které stanoví zákon. Úředník ministerstva si nemůže vymyslet sám lhůtu, do které musíte podat žádost apod.

Naproti tomu dále Listina stanoví, že každý (rozuměj jednotlivá fyzická osoba, člověk, občan) může činit to, co zákon výslovně nezakazuje, resp. nesmí být nucen činit to, co mu zákon neukládá. jde tedy o vyjádření zásady soukromoprávní oblasti,

podle níž co není zakázáno, je dovoleno. Proto je například možné, abyste pronajali svůj byt, komu chcete. V případě ale, že zveřejníte v inzerátu, že míníte byt pronajmout, je již třeba, abyste dodrželi zákaz diskriminace, neboť diskriminační postup je zakázán. Podobná volnost je obecně v celé smluvní oblasti. Lze například uzavřít i smlouvu, která není v žádném zákoně upravena ani pojmenována.

Listina obsahuje pět různých skupin práv. Jde o základní práva, práva politického charakteru, sociální práva, zvláštní skupinu tvoří právo na soudní a jinou právní ochranu, a konečně jde o skupinu práv zajištěnou pouze příslušníkům národnostních menšin. Tato poslední jmenovaná skupina vychází z předpokladu, že když je určitá skupina lidí ve společnosti menšinou, je třeba jí poskytnout speciální práva a speciální ochranu. Tyto skupiny jsou uváděny výše, na tomto místě je třeba připomenout, že různá v Listině stanovená práva spadají do těchto jednotlivých skupin. Příklady práv jsou stanoveny v prezentaci.

Některá tato práva jsou nicméně omezována, resp. přicházejí do kolize například s jiným právem jiné osoby (typicky právo na svobodu projevu vs. právo na ochranu soukromí, důstojnosti, ochranu dobrého jména a pověsti) nebo s určitým veřejným zájmem (například nelze se domáhat práva na osobní svobodu, pokud Vás zavřou k trestu výkonu odnětí svobody).

Soud v tomto kontextu, ve sporech o svobodu projevu a ochranu dobrého jména, několikrát uvedl, že veřejně známé osoby, ať jde o politiky, nebo například osoby známé z umělecké oblasti, musí být připraveny na vyšší míru kritiky než osoby veřejně neznámé. Zatímco tedy pokud by o Vás, jako o lidech veřejně v podstatě neznámých, někdo zveřejnil Vaše ponižující fotky, teoreticky by šlo o porušení ochrany osobnosti, jak uvádí, občanský zákoník, a také některých práv stanovených Listinou. Jinými slovy pokud je někdo známou osobou, musí si dávat větší pozor. Proto když se Vám podaří vyfotit prezidenta republiky v homosexuálním objetí, přičemž dáte fotku do novin, těžko po Vás může prezident cokoli žalovat.

Z doby nedávné jsou v tomto kontextu známy případy exministra Karla Březiny (zveřejněn byl komiks Zelený Raoul s lascivními obrázky ministra), Petry Paroubkové,¹⁰ Heleny Vondráčkové, o které kritik Rejžek prohlásil, že je v médiích dnes tolik proto, že neztratila kontakt na mafiány z doby před Sametem. Soudy obecně připomínají, že jistá míra nadsázky, dvojsmyslů, je v takových případech možná. Nejnovější kauza se týká herce Lukáše Vaculíka. Bulvár uvedl, že je gay a že je hloupé, když to tají. Otiskl i nějaké fotky. Soud v rozhodnutí uvedl, že sankci bulváru uloží. Nikoli ale proto, a to je velmi podstatné, že (nejspíš pravdivě) deník uvedl závěr o jeho homosexualitě, ale proto, že se v článku uvádí, že Vaculík lže a skrývá svou identitu. Soud zmínil, že totiž uvést o někom homosexuální orientaci není nic špatného (resp. být gayem není nic špatného).¹¹

¹⁰ <http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/45919/zeleny-raoul-vydrzel-paroubkova-omluvu-za-komiks-v-reflexu-nevysoudila.html>

¹¹ http://revue.idnes.cz/nejsem-gay-hajil-se-u-soudu-herec-lukas-vaculik-fgt-/lidicky.aspx?c=A090305_214450_lidicky_ved